

кожного письменника Запорізького краю. Ці антологія і хрестоматія ще раз підтверджують, що запорізька література, займаючи чільне місце в контексті українського літературного процесу, і сьогодні демонструє свою творчу високу художньо-естетичну вартість і суспільно-політичну і громадянську зрілість.

Альманах творів письменників Запорізького краю «Україно моя, твоя доля стає і моєю» виданий до 30-річчя незалежності України 2021 року – це збірник патріотичної лірики.

Отже, не применшуючи внеску представників усіх регіонів України в загальноукраїнську літературну скарбницю, все ж зазначимо, що запоріжцям є чим пишатися, бо ж вихідці зі славного Запорізького краю гідно репрезентовані в історії української літератури. Дослідження літератури Запорізького краю в контексті розвитку сучасного літературного процесу має перспективи.

Література

1. Література Запорізького краю: хрестоматія творів кінця XX-XXI ст. Запоріжжя: Дике Поле, 2019. 480 с.
2. Письменники Запорізького краю: антологія творів кінця XX-XXI ст. Запоріжжя: Дике Поле, 2017. 550 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-262-6-38>

Д. ТАГАН, Л. БОЙКО

Запорізький національний університет

СЛОВОТВОРЧІ ЗАСОБИ СТИЛІЗАЦІЇ РОЗМОВНОСТІ В РОМАНІ Н. ГУМЕНЮК «ВЕРЕСОВІ МЕДИ»

У сучасному мовознавстві спостерігається посилення уваги до вивчення взаємовідношення елементів художньої та загальнолітературної мови. Джерельною базою для дослідження стають твори письменників, оскільки в них все частіше використовуються елементи розмовного стилю. Зокрема, натепер досліджено засоби стилізації розмовності в прозі М. Стельмаха

(Т. В. Ткаченко), проаналізовано словотворчі елементи розмовності в ідіолекті Григора Тютюнника (О. В. Шидловська), описано засоби стилізації розмовності в прозі письменників Буковини ХХІ століття (М. В. Цуркан), народорозмовні джерела мовотворчості Уласа Самчука (С. О. Каленюк) тощо.

Одним із засобів творення колориту розмовності є словотворення. Слова з розмовними словотвірними ознаками, що належать до різних частин мови, виконують номінативну та стилістичну функції [2, с. 149]. Значення переважної більшості словотвірних моделей залежить від контексту, їх функціонування підпорядковане стилістичній організації тексту.

Мовна тканина роману Н. Гуменюк яскраво відтворює живе спілкування представників різних верств населення за допомогою слів з розмовними словотвірними ознаками.

Одним із найчисленніших словотворчих засобів є демінутивні суфікси, що служать для утворення лексем, які письменниця використовує для портретної характеристики персонажів: ... *на порозі хутко появилася вервечка з п'яти чорнявих гостроносеньких дівчат* [1]; *Але взагалі-то ти на панночку дуже навіть схожа: тоненька, тендітна, ніжки взуті, ручки білі* [1]; іноді авторка вдається до порівнянь героїв із якимись об'єктами природного світу: *Наливаєшся, як яблучко. Не, на колосочок більше схожа: така вся золотенька, аж світишся* [1]; *Була уже тоненька, як тополінка, в блакитній літній сукенці, яка йому так подобалася* [1]. У таких описах переважає позитивна оцінка героїв чи їх зовнішності, проте демінутиви використовуються для передавання нейтральних емоцій (здивування), зокрема у ситуації, коли Димка оцінює нового кавалера Дани, акцентуючи на його нетиповій зовнішності для села: *А це кого ти, Богданцю (вона ніколи не казала Дана чи Богдана, а тільки Богдана), у наших вересових кущах надибала? Чи, мо', в соснині між грибами цього худюського опеньочка підібрала?* [1].

Характерною рисою мови роману є функціонування звертань у демінутивній формі. Варто зазначити, що це можуть бути як імена: *Не приголубила мене доля, Даночко, не приголубила* [1]; *Ох, Світлику, Світлику! Який же ти...* [1]; *Назарчику! Сяню! Не*

чіпайте його! Благаю вас, братики! [1]; так і загальноновживані слова: ... *Так це ж твоє кохання, дороженька, ти його й обороняла* [1]; *Дурненька наївна сільська дівчинка!* [1]; *От і зустрілися, сестричко!* [1]; *А ти ж звідки знаєш, мудрунчику?* [1]; *Добрий вечір, красотулько!* [1]. Такі форми звертання сприяють інтимізації викладу, показують позитивне ставлення одного персонажа до іншого.

Деякі демінутиви мають фамільярну експресію, наприклад, майор Ткачов безцеремонно намагається посадити Богдану до своєї автівки: *Если Магомет не идет к горе, то гора идет к Магомету. Такова диалектика. Садись, милочка, в машину* [1].

Трапляються випадки, коли демінутивна форма виражає іронічне чи презирливе ставлення персонажів один до одного. Зокрема, уповноважений НКВД Федір знаходить Богдану в хаті баби Домки, знаючи, що вона може отруїти його настоянкою з квітів вересу: *А квіткарочка наша чого ж не п'є?* [1]; або у сцені допиту Богдани слідчим: *А вам я порадив би стулити свій симпатичний писочок і мовчати, поки вас нічого не питають* [1]; чи при змалюванні ставлення радянських службовців до української інтелігенції: *Щось сталося з моїм чоловіком? – запитала стривожено. Разговорчики! – різко сказав один* [1]. Зображуючи майора Ткачова, авторка уводить в його мовлення лексеми з пейоративно-глузливим забарвленням, щоб детально показати, як ставиться службовець до звичайних селян: *Спрашиваю, кто в этой чертовой деревянной рукавичке живет? – нетерпляче повторив гість* [1].

У романі зафіксовані деривати із суфіксами **-иськ-о**, **-ищ-е**, **-ил-о**, **-ющ-ий**, **-ущ-ий**, **-ур-а**, **-юг-а**, які містять конотацію згрубілості. Вони характеризують як об'єкти доквілля: *У вас і душа мус бути, як тая кора на молоденькій осичці, а не як на цьому столітньому осокориську* [1]; *Дивітеся, Дмитрівно, а то впаде оте старе деревище на цей ваш утлий ковчег...* [1]; так і осіб із різних боків: за зовнішністю: *а тут і непроханий гість на поріг – рукастий здоровило з порожньою пляшкою під пахвою* [1]; *Худющий, з випнутими обвітряними вилицями, змужнілий, здається, на років десять старший* [1]; ставленням до інших осіб:

Але й німці – вороги **проклятуці** [1]; національною належністю: *Йшли, значиться, йшли, а тут два німчури на мотоциклі: «Хальт! Хенде хох!»* [1]; рисами характеру: *Носа немає і до балачки – ніяка, мовчить та й мовчить, як мовчанисько* [1]. Словотворчий суфікс -иск-о надає мовленню певної фамільярної зневажливості. І. Білодід вважає, що розмовні утворення з цим суфіксом характерні для західних та південно-західних говорів [3, с. 300–301]. Подекуди пейоративне забарвлення підсилюють розмовні іменники та прикметники, які вжиті в одній синтаксичній конструкції з аугментативним дериватом: *Брешут, хитрюги, западенцы, кулачье недобитое. Ох и брешут!* [1].

Крім негативно-оцінного забарвлення, деякі аугментативні утворення містять позитивні оцінки персонажів, наприклад, за допомогою деривата із суфіксом **-юг-а** передається захоплення онука своїм дідом: *Він у нас ще той козарлюга! А заодно і землероб, і агроном, і зоотехнік, і бджоляр, і садівник, і майстер на всі руки, і філософ...* [1].

У розмовному мовленні використовуються збірні іменники із суфіксом **-от-а**, які передають негативне ставлення до представників влади (їх названо встидотою): *Заховалась в бур'ян злидота, бо перед людьми встидота* [1].

Утворення із суфіксами **-ун-** та **-ник-** реалізують семантику узагальнення, множинності: *Тепер, мабуть, вистоює Вікуся у черзі, бо у місті пік таких температурників та шморгунів* [1].

У романі виявлено лексеми із суфіксом **-к-и**. Такі деривати тяжіють до усно-розмовних, передають розмовно-іронічний відтінок: *Авжеж, забудьки не переводяться* [1].

Для надання розмовного колориту мові молоді, авторка утворює ступені порівняння прикметників від сленгізмів: *Чи як ти казала? Кльовішої і... як там ще? Ну? Підкажи... Так-так, і крутішої, і сунперовішої! І головне – талановитішої. От побачиш!* [1].

Серед суфіксальних утворень виділяємо деривати з суфіксом **-ону(ти)**, які містять розмовну конотацію та вказують на раптову, одноразову дію. Наприклад, письменниця вживає такий дериват, коли описує швидку втечу Дани від майора Ткачова: *Дана*

рвонулася і кинулася на Замкову площу. Ткачов розвів руками і засміявся вслід [1].

Розмовний відтінок містять дієслова з префіксом **по-**, який, приєднуючись до префіксальних дієслів, утворює похідні зі значенням повторюваності дії в часі: *А що лікарка **понавиписувала** цілу торбу всякої всячини, то на те ж вона й інститут закінчувала...[1]; **Ой попокричала** тоді Катерина! **Ой попотрудніла!** Після того ходила як з хреста знята, ледь відволодали її [1].* У другому реченні використання такого деривата дозволяє передати тривалість страждань Катерини після загибелі дітей.

Складні слова дають змогу передавати найрізноманітніші суб'єктивно-експресивні відтінки: передавати народні уявлення про чудодійні сили: *Чи він і без всяких там **чарів-барів-розтабарів** за вами бігав, до ваших ніжок падав?* [1]; акцентувати увагу на певних рисах характеру (порівнюючи персонажа із твариною): *... я буду **лисичкою-вертихвісткою** [1].*

Словотворення є одним із потужних засобів стилізації розмовності. Демінутиви у творі вжито з різною стилістичною метою. У репліках та монологів позитивних персонажів вони є виразниками позитивної оцінки, засобом мовної характеристики. Проте в мовленні негативних героїв ці деривати набувають протилежного забарвлення: підкреслюють негативні якості, посилюють сатирично-іронічний (зневажливий) тон оповіді. Аугментативні утворення переважно містять відтінок згрублості, зневаги, є показником негативної суб'єктивної оцінки та ставлення до особи, предмета чи явища тощо. Однак в мовленні деяких персонажів такі утворення набувають значення об'єктивної збільшеності, характеризують осіб з позитивного боку. Крім суфіксальних дериватів зі значенням збільшеності/зменшеності, зафіксовано інші утворення, зокрема, збірні іменники та лексеми із суфіксами, що містять розмовно-іронічний відтінок; форми вищого ступеня порівняння від тих прикметників, від яких в літературній мові ступені порівняння не утворюються. Для мови роману характерні розмовні префіксальні деривати, що представлені дієсловами з префіксами **по-** та **попо-** та складні слова, які відображають живе народне мовлення персонажів.

Література

1. Гуменюк Н. Вересові меди : роман. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Humeniuk_Nadiia/Veresovi_medy/
2. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
3. Сучасна українська літературна мова : лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 439 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-262-6-39>

В. ТЕЛЯТНИК, Р. ХРИСТІАНИНОВА
Запорізький національний університет

ЛЕКСЕМА «ЧЕРВОНИЙ» У ПОВІСТІ І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

Кольороназви посідають значне місце в мовній картині світу українців, а отже, притаманні як звичайним носіям мови, так і майстрам красного слова, у чиїх творах такі лексеми не тільки позначають колір предметів, але й відображають вироблене тривалою історією українського народу символічне значення цих кольорів.

Кольороназви (кольоролексеми) в лінгвоукраїністиці студіюють різнобічно (див. праці І. М. Бабій, А. Є. Іншакова, І. М. Кочан, А. П. Критенка, О. Р. Микитюк, Г. П. Півторака, Н. М. Сологуб, Г. М. Яворської та ін.). Вивченню стилістичної функції кольороназв у творах І. С. Нечуя-Левицького присвячені статті Н. П. Загоруйко [2] та Г. І. Бойко [1]. Проте наукових праць, у яких досліджено використання лексем на позначення червоного кольору в повісті “Кайдашева сім’я”, ми не виявили, що й визначає актуальність пропонованої розвідки, метою якої постає вивчення семантичного та стилістичного навантаження лексем на позначення червоного кольору в зазначеному творі.

Наскрізнний аналіз дав змогу виявити повний набір кольоролексем у тексті повісті та встановити, що найчастотнішими